

УДК 75.03+7.07-05(477.87)

UDC

DOI: 10.17223/18572685/58/13

ТВОРЧИСТЬ ЗОЛТАНА ШОЛТЕСА НА ТЛІ МИСТЕЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА УЖГОРОДА 1948–1990 рр.

В.О. Штець¹, О.Я. Мельник²

Національний університет «Львівська політехніка»

Україна, 79000, м. Львів, вул. С. Бандери, 12

¹E-mail: victor.shtets@gmail.com

² E-mail: o.melnyk@hotmail.com

Авторське резюме

Закарпатська школа живопису – це повновартісне мистецьке явище на тлі української образотворчості, увиразненню якого сприяла діяльність кількох поколінь талановитих художників, серед яких Золтан Іванович Шолтес (1909–1990). Його ім'я фігурує у всіх наукових працях, присвячених дослідженню даної регіональної школи. Водночас, наявні матеріали містять лише короткі коментарі з приводу діяльності З.І. Шолтеса без заглиблення у проблематику утвердження його як митця, розвитку творчого методу та мистецької праці у різні періоди. Метою роботи є наукова реконструкція творчої діяльності Шолтеса та вияв ключових засад його робіт на тлі культурно-мистецького життя Ужгорода другої половини ХХ ст. в умовах радянської дійсності. Розглянутий у статті часовий відтинок охоплює зрілий період творчості художника та демонструє його мистецьку самодостатність та світоглядну цілісність. З. Шолтес працює майже виключно над пейзажем. Доведено, що свідоме обмеження жанрового діапазону не стало на заваді розкриттю його оригінальної авторської концепції, а дозволило найкраще розкрити художнику його власну «картину світу» та створити живописну квінтесенцію природи закарпатського краю. Численні виставки, у т. ч. чотири персональних, засвідчили не лише унікальність мистецького хисту художника, але й загалом, міцну ідейно-творчу платформу закарпатської школи живопису.

Ключові слова: закарпатська школа живопису, виставка, критика, творчі контакти, пленер, пейзаж.

ТВОРЧЕСТВО ЗОЛТАНА ШОЛТЕСА В КОНТЕКСТЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ СРЕДЫ УЖГОРОДА 1948–1990 гг.

В.О. Штець¹, О.Я. Мельник²

Национальный университет «Львовская политехника»
Украина, 79000, г. Львов, ул. С. Бандеры, 12

¹E-mail: victor.shtets@gmail.com

² E-mail: o.melnyk@hotmail.com

Авторское резюме

Закарпатская школа живописи – это полноценное художественное явление в контексте украинского изобразительного искусства, на становление которого повлияла деятельность нескольких поколений талантливых художников, среди которых Золтан Иванович Шолтес (1909–1990). Его имя постоянно фигурирует в научных работах, посвященных исследованию этой региональной школы. В то же время в имеющихся материалах содержатся только короткие комментарии без углубления в проблему утверждения З.И. Шолтеса как художника и развития его творческого метода в послевоенный период. Целью статьи являются научная реконструкция художественной деятельности Шолтеса и выявление концептуальных принципов его творчества в контексте культурной жизни Ужгорода второй половины XX в. в условиях советской действительности. Рассмотренный в статье временной промежуток включает зрелый период творчества живописца и демонстрирует его художественную самодостаточность и мировоззренческую целостность. З. Шолтес работает исключительно над пейзажем. В то же время сознательное ограничение жанрового диапазона не только не помешало раскрытию оригинальной авторской концепции художника, но и позволило визуализировать его собственную «картину мира» через живописную квинтэссенцию природы закарпатского региона. Многочисленные выставки, в т. ч. четыре персональных, свидетельствуют о незаурядном таланте художника, а также об уникальности и мощной идейно-творческой платформе закарпатской школы живописи.

Ключевые слова: закарпатская школа живописи, выставка, критика, творческие контакты, пленер, пейзаж.

ZOLTAN SHOLTES' CREATIVITY IN THE UZHGOROD ARTISTIC ENVIRONMENT IN 1948–1990

V.S. Shtets¹, O.Ya. Melnyk²

Lviv Polytechnic National University

12 S. Bandera Street, Lviv, 79000, Ukraine

¹E-mail: victor.shtets@gmail.com

² E-mail: o.melnyk@hotmail.com

Abstract

The Transcarpathian School of Painting is an important artistic phenomenon in the Ukrainian fine arts, which was formed by several generations of talented artists, including Zoltan I. Sholtes (1909–1990). His name is constantly featured in scholarly works devoted to the study of this regional school. At the same time, the available materials contain only brief comments without deepening the problem of establishing him as an artist and developing his creative method in the postwar period. The purpose of the work is to reconstruct the artistic activity and conceptual principles of Z. Sholtes' creativity in the context of the cultural and artistic life of Uzhgorod in the second half of the twentieth century. The formation of the artist and his personal life in many ways reflect the situation in the region – he felt the changes in political and cultural system and government that influenced his artistic priorities and personal success. The time span discussed in the article covers the mature creativity of the artist and demonstrates his self-sufficiency and ideological integrity. Z. Sholtes was mainly a landscapist, which, however, did not prevent him from disclosing his original concept and allowed revealing his own “picture of the world” and creating a painted quintessence of the Transcarpathian region nature. The numerous exhibitions, including four solo showd, demonstrated not only the originality of the artistic talent, but unique and strong ideological and creative platform of the Transcarpathian School of Painting.

Keywords: Transcarpathian School of Painting, exhibition, criticism, creative contacts, open-air, landscape.

Враховуючи сьогочасне зростання загального інтересу до художньої культури Закарпаття, актуальним для мистецтвознавства залишається поглиблення наукових моделей розгляду найбільш значимих мистецьких явищ, зокрема, вивчення творчих досвідів провідних мистецьких персоналій. Ім'я З.І. Шолтеса незмінно фігурує у більшо-

сті наукових праць, присвячених даній регіональній школі. Однак аналіз цілого корпусу публікацій по темі, зокрема праць О. Ізворина, Г.С. Островського, І.І. Небесника, засвідчує наявність лакун у розкритті естетично-змістової програми З. Шолтеса [12, 17, 18]. Наявні матеріали містять короткі коментарі з приводу діяльності митця, трактуючи його лише як учня Й. Бокшай та одного з плеяди закарпатців, без заглиблення у проблему становлення та діяльності художника у різні періоди творчості; впливу середовища на формування його творчого методу та жанрових пріоритетів тощо. Часто автори монографічних розвідок, зокрема, Ю.Ю. Сташко, В.П. Павлов, І.І. Чуліпа, обмежуються лише короткими біографічними даними та описом окремих робіт, упускаючи виставкову діяльність, проблематику творчої концепції повоєнного періоду [14; 21; 22].

З.І. Шолтес – один із провідних художників Закарпаття із власним розумінням природи, матеріалу та техніки, оригінальним баченням світу, який послідовно реалізовував програму пошуку квінтесенції закарпатського пейзажу засобами живопису. Відтак, метою роботи є вияв ключових засад творчості З.І. Шолтеса у другій половині ХХ ст., в умовах радянської дійсності у контексті виставкової діяльності обласної організації Спілки художників України. Це дозволить розширити сприйняття його постави не лише як «репрезентанта» школи, але й як самодостатньої творчої особистості з власною мистецькою програмою та унікальною образотворчою методикою.

Становлення художника, що відбувалось паралельно з формуванням закарпатської регіональної школи живопису, і його особисте життя багато в чому віддзеркалює ситуацію краю: він поетапно відчув на собі і зміни політичного та культурного устрою, зміну влади, коливання мистецьких пріоритетів і пов'язані із цим особисті успіхи та утиски. Період 1948–1990 рр. окреслює роки творчої зрілості художника, його громадської та мистецької активності. Радянські реалії вносили корективи у життя та творчість закарпатських художників. Організаційними досягненнями на мистецькій ниві та факторами чіткішого вираження закарпатської школи в нових політичних умовах стало створення у 1946 р. обласного відділення Спілки художників УРСР (за активної участі З.І. Шолтеса) та відкриття першого державного художнього навчального закладу в Ужгороді, який успішно запрацював під керівництвом невпинного «мотору» ужгородського мистецького життя А.М. Ерделі. Серед викладачів училища були вже визнані на той час митці А.М. Ерделі, Й.Й. Бокшай, Ф.Ф. Манайло, Е.Р. Контратович, А.А. Коцка, В.І. Свида, І.І. Гарапко. З. Шолтес не увійшов до викладацького складу новоствореного закладу, адже на той час, будучи випускником Ужгородської духовної семінарії, провадив душпастирську

діяльність у верховинських селах. Показово, що вже за кілька років педагогічна діяльність (як і будь-яка інша) стане для З. Шолтеса закритою через тавро «ворога народу» – колишнього культового служителя. Після тиску на духовенство Мукачівської греко-католицької єпархії (та її заборони у 1949 р.) З. Шолтес офіційно відмовляється від сану та переїздить до Ужгорода.

Перші роки в Ужгороді для художника позначені відсутністю офіційної роботи, матеріальною скрутою та загальною невизначеністю. Водночас, радикальна зміна усталеного укладу та вимушена переоцінка життєвих пріоритетів не зламали художника, а навпаки, спонукали до більш активних творчих дій. Талант, внутрішня сила, уміння спілкуватись з людьми дозволили З. Шолтесу перебороти тиск системи та прийняти його в культурно-мистецьке життя Ужгорода. Успіх та визнання художника на обласних, республіканських (1945, 1946) та всесоюзних виставках (1946, 1947) в Ужгороді, Києві та Москві, а також статус одного із фундаторів регіональної спілки дозволили пережити найважчі роки «перевірки на міцність». З. Шолтес, зрештою, отримує офіційну роботу у щойно створених виробничих майстернях Художнього фонду при Спілці художників УРСР, працюючи спочатку художником, а з 1965 р. – головним художником та головою художньої ради. Офіційною метою майстерень було покращення матеріального становища художників та забезпечення їх творчою роботою. Це дозволило митцям відійти, або, принаймні, сумістити роботи в інших, часто не пов'язаних із мистецтвом структурах [15: 7]. У перші роки діяльності майстерень основними замовленнями були роботи ідеологічно-пропагандистського характеру – транспаранти, лозунги, плакати, наочна агітація, оголошення, портрети вождів тощо [16: 142]. Згодом діапазон замовлень розширюється у сферу монументально-декоративного живопису. Величезна кількість панно була створена для державних установ області. Художники працюють над оздобленням стін ресторанів, лікарень та санаторіїв, клубів, дитячих таборів, кінотеатрів, турбаз та автобусних зупинок. З. Шолтес не працював безпосередньо на об'єктах, водночас його станкові полотна з'являються в державних установах – поліклініках, закладах харчування та вокзалах. Специфіка та великі площі закладів вимагали відповідних форматів робіт. Зокрема, у приміщенні мукачівського залізнодорожного вокзалу було експоновано великоформатні полотна З. Шолтеса та Ф. Манайла розміром 3 500×1 000 мм (1972). Ці твори були взяті на облік картинною галереєю як такі, що мають музейну цінність.

Зрозуміло, що організація виробничих майстерень, як і діяльність Спілки художників і робота художнього навчального закладу, хоч і

давали художникам певні кар'єрні можливості, водночас, були ланкою загальносоюзного ідеологічного контролю над художниками. Актуальні та «правильні» теми – зображення оновленого та відбудованого радянською владою Закарпаття, оспівування радянського способу життя та соціалістичного побуту, праця, індустріалізація та відновлення народного господарства, боротьба за мир. Для живопису Закарпаття, що визрів на ниві синтезу європейського досвіду та місцевої народної традиції, таке тематичне спрямування могло лише спотворити унікальний характер школи та змусити митців пристосуватись, іти на компроміс. Особливо важко було сприйняти такий стан речей зачинателю усіх організаційних процесів на Закарпатті, художнику європейського рівня А. Ерделі, який повинен був заробляти не творчістю, а «типовими портретами... людини з вусами» [19: 8]. Для багатьох митців порятунком стало звернення до ідеологічно безпечного пейзажу (до прикладу, для Ф. Манайла, який писав виключно пейзажі протягом 10 років).

Відрадно, що перед З. Шолтесом не постала проблема компромісу чи пристосуванства. Пріоритетний для художника жанр пейзажу та реалістичний метод толерувався у радянській мистецькій критиці, відтак, за винятком небагатьох робіт з відтворенням соціалістичних змін у регіоні (заводів, ГЕС, колгоспів), З. Шолтес зміг не відступати від своєї мистецької концепції та залишитись вірним своєму захопленню природою Закарпаття. Його місією стало розвивати жанр пейзажу, шукаючи квінтесенцію візуальної форми закарпатського краю, втіленої через образотворчість.

Окрім ідеологічного контролю, членство у вищезгаданих мистецьких структурах давало художникам певні можливості: постійна виставкова діяльність, замовлення на твори, обмін досвідом та спілкування з колегами з інших регіонів, творчі відрядження по Україні, в союзні республіки й за кордон, головню, у країни соцтабору. У 1948 р. разом із В.І. Свидою та Г.М. Глюком З. Шолтес відвідує творчі колонії художників у Латвії на узбережжі Балтійського моря. Основні локації для пленеру були в околицях Юрмали, що об'єднала колишні рибачькі селища Дзінтарі, Майорі та Лієлупе. Ризьке надмор'я стало привабливим місцем для художників, а Спілка забезпечувала для них умови проживання. Протягом місяця З. Шолтес вдосконалював акварельну техніку, вивчаючи нову для себе морську тематику та шукаючи образ у доволі одноманітних панорамах – дюни з травою та сосновий ліс з одного боку й рівнина моря – з іншого. Примітно, що подібно до власних карпатських пейзажів, що часто межують з побутовим жанром завдяки появі на полотні людських постатей, в морських етюдах З. Шолтес застосовує той самий метод – композиція марин обов'язково розгортається довкола людини: рибалок з човнами, відпочивальників,

що гуляють берегом, дітей за грою. На сьогодні збережена достатня кількість робіт з Юрмали, що демонструють уміння митця працювати а-ля прима та дозволяють прослідкувати методіку роботи з кольором, світлом та побудовою композиції. Поряд із акварельними етюдами художник створив кілька довершених олійних творів, що по-новому відкривають Шолтеса-колориста та демонструють нові технічні прийоми роботи – масштабні узагальнення площин фактурним мазком, майже декоративне членування композиції, відкрита кольорова гама.

Взимку 1951 р. разом з А. Коцкою та А. Кашшаєм З. Шолтес виїздить на пленерну практику у Всесоюзний дім творчості «Сенеж» від Союзу художників СРСР (Підмосков'я). Ця творча база, організована 1945 р., гуртувала у творчі групи живописців, графіків та монументалістів з усіх союзних республік на період двох місяців з подальшим відбором кращих творів на всесоюзні виставки. Робота на базі передбачала, серед іншого, вдосконалення рисунку – закарпатці працювали в майстернях під керівництвом таких майстрів як Ф.Ф. Федоровський (театральний художник) та О.П. Бубнов (майстер історичного жанру та пейзажист) [4: 4]. Такий досвід був вкрай важливим для З. Шолтеса, який не отримав фахової академічної освіти. Цінною стала і пленерна практика в умовах зимового освітлення та обмеженого колориту як нагода вдосконалити колористичні та технічні параметри робіт. Роботи З. Шолтеса з Сенежу експонувались на групових та персональних виставках, а деякі з них були придбані музеями («Сенеж», Луганський художній музей) [21: 39]. Вже після творчої роботи закарпатці мали можливість відвідати музеї Москви та Ленінграда та ознайомитись з шедеврами епохи Відродження, творами французьких імпресіоністів, надихнутись зразками світової культурно-мистецької спадщини.

Варто додати, що творчість і самих закарпатців ставала джерелом натхнення та певним художнім стимулом для колег з інших регіонів. Визнані київські митці, серед яких Т. Н. Яблонська, С.Ф. Шишко, М.П. Глущенко, С.Б. Отрощенко, що приїздили на Закарпаття з офіційною метою «надати допомогу та дружню критику», були захоплені мистецтвом закарпатців, їх розумінням проблем композиції, кольору та форми [1: 125; 16: 161]. Про це красномовно свідчать слова Т. Яблонської, лауреата найвищих на той час державних відзнак: «Як свіжо сприймалися в нас роботи Ерделі, Коцки, Манайла, Шолтеса, Глюка, Бокшая! Який живий струмінь улили вони в наше мистецтво!» [23]. Кияни їхали на Закарпаття за кольором, адже те, що вони бачили у закарпатських майстрів вражало відвертістю, декоративністю, декларативністю, виразністю. Улюбленими місцями для спільних пленерів були села Апша, Ставне, Лісківці, де художники обмінювались досвідом, думками, методами роботи.

Загалом, пленери часто диктували близькість тематики та спільність сюжетів у полотнах закарпатців. Широкі гірські панорами, що дозволяли експериментувати з великими кольоровими площинами, тональними співвідношеннями, композиційно-структурними параметрами та пластичною мовою, стали домінуючими у закарпатському пейзажі, а у творчості З. Шолтеса набули особливої образності та художньої сили. Глибина пейзажного образу – це результат уважного вивчення художником природи. Майже щоденна пленерна практика сприяла умінню тонко відчувати та передавати фізичні та емоційні особливості природи, створювати повноцінний дієвий колорит реалістичного пейзажу. Протягом багатьох років вивчаючи пластику пейзажних форм, З. Шолтес збагачував свою майстерність у пошуку композиції, виборі мотивів, фактури та кольорових співвідношень на живописному полотні, передаючи невагомість повітря, мінливість світла та глибину простору. Для нього пленер став «школою» у прямому сенсі слова. Якщо у пейзажах раннього періоду творчості панує патріархальна ідилічність настроїв та холодний колорит, посилений теплими кольоровими акцентами («Зимовий пейзаж» (1941), «Листопад» (1949), «Взимку» (1937)), то роботи 1950–1960-х рр. засвідчують зміну манери письма та тяжіння до епічного відтворення пейзажних мотивів. Гама стає різноманітнішою, фактура полотна гладшає. У трактуванні багатопланових панорам часто використовується прийом, коли широкий пастозний мазок узагальнює передній план, а деталізація та ретельна проробка переходить на дальній план («Гірська панорама» (1954), «Зима в Ставному» (1957)).

Загалом, мистецька самодостатність та світоглядна цілісність художника, представлена сьогочасними живописними роботами, неодноразово демонструється на виставках, організованих Спілкою художників, у т. ч. пересувних, обласних, персональних, міжреспубліканських, всесоюзних, звітних, групових, міжнародних та ювілейних, приурочених конкретним датам. Ювілейні виставки закарпатських митців 1955–1958 рр., що відбулись в Ужгороді, Києві та Москві відіграли значну роль у формуванні іміджу закарпатської школи живопису та утвердженні її як самостійного явища в контексті загальносоюзної образотворчості. Виставки супроводжувались ілюстрованими каталогами з передмовами В.І. Шандора, В.П. Павлова, П.І. Говді, Л.І. Попової, а також публікаціями в загальносоюзних, українських та місцевих часописах [5; 6; 11; 24; 25]. Твори З. Шолтеса отримували високу оцінку критиків та часто здобували право експонуватись на міжнародних виставках. Пейзажний жанр, пріоритетний для З. Шолтеса, хоч і не вписувався у вузькі рамки інтересів соцреалізму, проте толерувався радянським мистецтвознавством як прийнятний художній образ

радянської епохи [7: 4]. У 1961 р. в Закарпатській картинній галереї (Ужгород) відбулася персональна виставка художника, де був представлений живопис за період 1928–1961 рр. (разом 84 твори) [20]. Окрім традиційних для художника панорам рідного Закарпаття, на виставці були представлені роботи з Угорщини, зокрема «Пристань на озері Балатон», «Пароплав "Молода Гвардія" на озері Балатон» (обидві 1960 р.). Кілька робіт на теми «соціалістичної» трансформації закарпатських сіл, без яких проведення персонального показу було б неможливим, – «Електростанція в горах» (1959), «Лісопильний завод – Жорнава» (1959), «Рахів. Картонна фабрика» (1961), «Новобудови Закарпатської ГЕС» (1961) – дали змогу критикам вести мову про творчий шлях З. Шолтеса як шлях «...від колишнього самодіяльного митця до талановитого майстра пензля, до громадянського опспівування великих соціалістичних перетворень на Закарпатті, до ствердження правди радянського життя» [2: 4].

Якщо не приймати до уваги домінування у критичних статтях типової для радянського мистецтвознавства риторики оцінювання творів з точки зору наявності методу соцреалізму та відповідності ідеологічним критеріям, в роботах художника дослідник В. Берез виділяв «...переконливу передачу стану природи в різні пори року і дня, тонку лірику раптових вражень, правдиве відтворення атмосфери і швидкоплинних ефектів світла» як основні засоби досягнення емоційної насиченості пейзажного образу [2: 4]. О. Чернега наголошував на життєвості творів, продуманості композиції та колористичній школі Й. Бокшай [20: 4]. Голова ЗВ СХУ А. Кашшай у статті 1962 р. «Художники Закарпаття» вказав, що дана виставка «одного з провідних пейзажистів України» мала резонансний успіх в Ужгороді та Києві, а поточна діяльність пов'язана зі створенням ряду нових цікавих пейзажів [8].

Наступна персональна виставка З. Шолтеса, присвячена 60-річчю від дня народження, відкрилась 17 грудня 1970 р. в Ужгороді в приміщеннях Закарпатського художнього музею. «Глибоке розуміння природи рідних Карпат», «...різноманітність настрою, освітлення і кольору» – такі рефлексії у аналітиці здобули експоновані на виставці твори [22: 5].

Починаючи з 1966 р., З. Шолтес стає активним учасником обмінних виставок з угорськими художниками Саболч-Сатмарської області та у м. Ніредьгаза (1969, 1974), Південно-угорським союзом художників м. Годьмезьовашаргель (1968), художниками Пряшева (1972, 1974), Кошиць (1968, 1972). Архівні джерела дають інформацію про твори «Говерла та Петрос» та «Зима в Синевірі», експоновані в м. Годьмезьовашаргель (1968); «Дерев'яна церква в Сухому», «Новобудови ГЕС» представлені в Кошицькій картинній галереї (1968) [10]. У 1970 р.

З. Шолтес прийняв участь у виставці «Український пейзаж» з нагоди Днів української культури в Італії (м. Генуя) з роботою «Село Кострино зимою». Цього ж року експонати даної виставки були представлені югославській публіці у м. Белград (виставка «Українські мотиви у творах українських митців»), а далі у Києві [9]. Виставка у м. Пряшів «З творчості закарпатських живописців міжвоєнного періоду» об'єднала головним чином пейзажні твори Й. Бокшая, А. Ерделі, А. Кашшая, Ф. Манайла, А. Коцки, Е. Кондратовича та на той момент кошицьких митців А. Борецького та А. Добоша. «Копи сіна під Говерлою», представлені З. Шолтесом, поряд з іншими пейзажами були високо оцінені критикою, засвідчивши «...велику майстерність автора, який зумів так безпосередньо передати типовий краєвид і настрої у природі» [13: 6].

Примітно, що у 1972 р. З. Шолтес повертається у сан священника і, на думку деяких дослідників, отримує «друге дихання», що також позначається і на творчості. «З подвійною силою після часів недоброзичливого замовчування Шолтес демонструє натхненну віртуозність живописання ландшафтів... а його майстерність досягає висот творчої зрілості» [3: 64]. Починаються плідні роки творчої праці, художник створює величні панорамні полотна «Гора Петрос» (1972), «Чорнотисово» (1972), «Ясіня» (1973) як підсумок творчої еволюції та остаточну орієнтацію на пейзаж-картину. Протягом 1974–1975 рр. художник приймає участь у тривалому проекті – пересувній експозиції творів радянського мистецтва у містах Японії (Хіросіма, Токіо, Кіото). Мовний бар'єр перешкоджає розгорнуто відобразити участь З. Шолтеса у кожній з виставок та інтерпретувати інформацію у супровідних десяти каталогах виданих японською мовою, однак, за спогадами сина художника С.З. Шолтеса, всі картини були куплені поціновувачами та музеями Японії [21: 45].

Успіх цієї та інших виставок мав певний ефект, адже тривалий період З. Шолтес, на відміну від більшості своїх колег, не мав необхідних атрибутів «визнаного художника» – республіканських чи союзних державних звань, і лише у 1975 р. йому було присуджено звання заслуженого художника Української РСР, а в 1979 р. нагороджено почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР. Ці єдині звання, якими було відзначено піввікову діяльність художника в мистецтві, не змінили його світосприйняття та не додали привілеїв, водночас засвідчили високий рівень визнання та стали певною сатисфакцією за всі обмеження встановлені радянською системою. Після цих відзнак З. Шолтес представить ще два персональні покази та спільну з Г. Глюком (посмертно) виставку в Будапешті 1985 р. Персональна виставка 1979 р., розгорнута у стінах Закарпатського художнього музею, та остання прижиттєва виставка 1989 р., на якій експонувалось майже

150 пейзажів, довели значущість індивідуального творчого методу художника, послідовність та унікальність його мистецької концепції. Свідоме обмеження жанрового діапазону З. Шолтесом не стало на заваді розкриттю його оригінальної авторської концепції утворчості. Ймовірно ця апеляція виключно до пейзажу мала глибоко вмотивований внутрішній зміст та дозволяла найкраще розкрити художнику його власну «картину світу».

Отже, можемо зробити висновок, що радикальна зміна та перецінка життєвих пріоритетів на межі 1940–1950-х рр. не зламала художника, а спонукала до активних творчих дій. Мистецька самодостатність та світоглядна цілісність художника, представлена повонними живописними роботами, неодноразово демонструвалась на персональних та групових виставках закарпатців, засвідчуючи не лише оригінальність мистецького хисту художника, але й, загалом, унікальність та міцну ідейно-творчу платформу закарпатської школи живопису. Глибокий інтерес до місцевої тематики як культурної матриці став не лише основою творчого натхнення для художника, але й довів «пріоритет» використання такої джерельної бази у розвитку цілого напрямку в українському образотворчому мистецтві ХХ ст. Реалістично-імпресіоністичний симбіоз у художній мові, тривала пленерна діяльність та глибоке вивчення натурального матеріалу рідного Закарпаття доводять, що З. Шолтесу вдалось не лише реалізувати власну творчу програму, але й створити еталон закарпатського пейзажу. За будь-якої композиції, живописної задачі чи пластичного трактування, спільним у творчості З. Шолтеса, залишається їх внутрішній закарпатський зміст. Таке звернення до регіональної тематики та послідовне її культивування протягом майже цілого ХХ ст. дають змогу трактувати творчість митця як визначне явище українського мистецтва ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асєєва Н.Ю. Ремінісценції імпресіонізму в українському живопису ХХ ст. // Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ ст.: у 2 кн. / Редкол.: В. Сидоренко та ін. Київ: Інтертехнологія, 2006. Кн. 1. С. 122–162.

2. Берец В. Пейзажі рідного краю // Ужгород, 1961. 20 жовтня (№ 304). С. 4.

3. Біксей Л. Золтан Шолтес. Сторінки життя і творчості // Золтан Шолтес 1909–1990. Альбом / Упоряд. В. Штець; вступ. ст. В. Штець, Л. Біксей. Львів: Ладекс, 2009. 240 с.

4. Біксей Л. Слово про майстра // Антон Кашшай. Живопис. Альбом / Упор. О. Кашшай. Ужгород: Іва, 2011. 248 с.

5. Выставка изобразительного искусства Украинской ССР, посвященная трехсотлетию воссоединения Украины с Россией. Живопись. Скульптура.

Графика. Каталог / Сост. П.И. Говдя, И.М. Майко, Л.С. Миляева, Л.И. Попова, С.Е. Раевский, Л.И. Турунова, Л.Г. Членова, В.М. Альтерман, Ф.И. Богуславская и Р.З. Зайгерман. Киев, 1954. 36 с.

6. Выставка произведений художников Закарпатья. Живопись. Графика. Скульптура. Каталог / Сост. В.П. Цельтнер. М., 1956. 52 с.

7. *Гаврош О.* Перші виставки закарпатців у Києві та Москві: що залишилися за кадром // *Екзиль*. 2015. № 5. С. 2–4.

8. Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО). Ф. 1544. Оп. 1. Спр. 120. Кашшай А. Художники Закарпатья. Рукопис статті. 1962. Арк. 3–7.

9. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 1544. Оп. 1. Спр. 269. Отчет о выставочной деятельности 1970–1973. Арк. 1–28.

10. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 1544. Оп. 1. Спр. 187. Списки произведений областных выставок ВНР и ЧССР, отчеты о поездках делегации. 1968. Арк. 1–38.

11. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. Р–1544. Оп. 1. Спр. 69. Стенограммы и книги отзывов по выставке художников Закарпатья за 1956 год. 25 января 1956–13 июля 1956. Арк. 1–175.

12. *Изворинь А.* Сучаснѣ руськѣ художники // *Зоря – Najnal*. 1942. Р. 2. Ч. 3–4. С. 387–415.

13. *Зозуляк О.* Чудова виставка // *Нове життя*. 1974. № 6. С. 6.

14. Золтан Шолтес. Альбом / Вступ. ст. В. Павлова. Київ: Мистецтво, 1973. 36 с.

15. *Мясіщева О.* Андрій Коцка. Життя і творчість майстра // Андрій Коцка 1911–1987 / Упор. Ф. Ерфан, О. Мясіщева та ін. Ужгород: Патент, 2011. 254 с.

16. *Небесник І.* Адальберт Ерделі. Львів: Видавництво Мс, 2007. 296 с.

17. *Небесник І.* Творчість видатних художників Закарпаття. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2005. 74 с.

18. *Островський Г.* Образотворче мистецтво Закарпаття. Київ: Мистецтво, 1974. 200 с.

19. *Островський Г.* Творець незбагнено прекрасного світу. Ужгород: Карпати, 1992. С. 5–10.

20. Персональна виставка творів художника З.І. Шолтеса / Передмова О. Чернеги. Ужгород: Закарпатська обласна друкарня, 1961. 24 с.

21. Персональна виставка творів заслуженого художника УРСР Золтана Шолтеса / Упоряд. Ю. Мошай; передм. І. Чуліпи. Ужгород: Карпати, 1989. 46 с.: іл.

22. Ювілейна виставка творів Золтана Шолтеса, присвячена 60-ти річчю від дня народження художника. Каталог / Упоряд. Г. Бикова; вступ. ст. Ю. Сташко. Ужгород: Закарпатська обласна картинна галерея. Закарпатська обласна друкарня, 1971. 36 с.

23. *Яблонська Т.* Про себе // *Дзеркало тижня*, 24 червня 2005. URL: https://gazeta.dt.ua/SOCIETY/tetyana_yablonska_pro_sebe.html (останній перегляд: 20.10.2019).

24. V областная выставка работ художников Закарпатья, посвященная V годовщине воссоединения Закарпатской области с Советской Украиной и XXIII годовщине Великой Октябрьской социалистической революции. Каталог / Предисл. В. З. Шандор. Ужгород, 1950. 60 с.

25. IX областная выставка работ художников и мастеров народного творчества Закарпатья. Каталог / Вст. сл. О. Чернеш. Ужгород, 1958. 36 с.

REFERENCES

1. Aseeva, N.Yu. (2006) Reministsentsiï impresionizmu v ukrains'komu zhipovisu XX st. [Reminiscence of Impressionism in the Ukrainian painting of the twentieth century]. In: Sidorenko, V. et al. (eds) *Narisi z istorii obrazotvorchogo mistetstva Ukraïni XX st.: u 2 kn.* Vol. 1. Kyiv: Intertekhnologiya. pp. 122–162.
2. Berets, V. (1961) Peyzazhi ridnogo krayu [Landscapes of the native land]. *Uzhgorod*. 20rg October. p. 4.
3. Biksey, L. (20009) Zoltan Sholtes. Storinki zhittya i tvorchosti [Zoltan Sholtes. Pages of life and creativity]. In: Shtets, V. (ed.) *Zoltan Sholtes 1909–1990. Al'bom* [Zoltan Sholtes 1909 – 1990. Album]. Lviv: Ladeks.
4. Biksey, L. (2011) Slovo pro maystra [The word about the master]. In: Kashshay, O. (ed.) *Anton Kashshay. Zhivopis. Al'bom* [Anton Kashshay. Fine Arts. Album]. Uzhhorod: Iva.
5. Govdya, P.I., Mayko, I.M., Milyaeva, L.S., Popova, L.I. et al. (1954) *Vystavka izobrazitel'nogo iskusstva Ukrainskoy SSR, posvyashchennaya trekhsotletiyu vossedineniya Ukrainy s Rossiey. Zhivopis'. Skul'ptura. Grafika. Katalog* [The exhibition of fine arts of the Ukrainian SSR, dedicated to the tercentenary of the reunification of Ukraine with Russia. Painting. Sculpture. Graphic arts. Catalog]. Kiev: [s.n.].
6. Tseltner, V.P. (1956) *Vystavka proizvedeniy khudozhnikov Zakarpatt'ya. Zhivopis'. Grafika. Skul'ptura. Katalog* [Exhibition of works of artists of Transcarpathia. Painting. Graphic arts. Sculpture. Catalog]. Moscow: [s.n.].
7. Gavrosh, O. (2015) Pershi vistavki zakarpattsv u Kievi ta Moskvi: shcho zalishilosya za kadrom [The first Transcarpathian exhibitions in Kiev and Moscow: what's left behind]. *Ekzil'*. 5. pp. 2–4.
8. The State Archives of Transcarpathian Region (DAZO). (1962a) Fund 1544. List 1. File 120. Ark. 3–7.
9. The State Archives of Transcarpathian Region (DAZO). (1962b) Fund 1544. List 1. File 269. Ark. 1–28.
10. The State Archives of Transcarpathian Region (DAZO). (1968) Fund 1544. List 1. File 187. Ark. 1–38.
11. The State Archives of Transcarpathian Region (DAZO). (1956) Fund R–1544. List 1. File 69. Ark. 1–175.
12. Izvorin, A. (1942) Suchasne rus'ke khudozhniki [Modern Rusin painters]. *Zorya – Hajnal*. 2(3–4). pp. 387–415.
13. Zozulyak, O. (1974) Chudova vistavka [Wonderful exhibition]. *Nove zhittya*. 6. pp. 6.
14. Anon. (1973) *Zoltan Sholtes. Al'bom* [Zoltan Sholtes. Album]. Kyiv: Mistetstvo.
15. Myasishcheva, O. (1987) Andriy Kotska. Zhittya i tvorchist' maystra [Andriy Kotska. The life and work of the master]. In: Erfan, F., Myasishcheva, O. et al. (eds) *Andriy Kotska 1911–1987* [Andriy Kotska. 1911–1987]. Uzhhorod: Patent.
16. Nebesnik, I. (2007) *Adal'bert Erdeli* [Adalbert Erdeli]. Lviv: Vidavnistvo Ms.
17. Nebesnik, I. (2005) *Tvorchist' vidatnikh khudozhnikov Zakarpattya* [Works of famous painters Transcarpathia]. Uzhhorod: Vid-vo V. Padyaka.

18. Ostrovsky, G. (1974) *Obrazotvorche mistetstvo Zakarpattya* [The fine art of Transcarpathia]. Kyiv: Mistetstvo.
19. Ostrovsky, G. (1992) *Tvorets' nezbagnenno prekrasnogo svitu* [Creator of an incomprehensibly beautiful world]. Uzhhorod: Karpati. pp. 5–10.
20. Anon. (1961) *Personal'na vistavka tvoriv khudozhnika Z.I. Sholtesa* [Z.I. Sholtes personal exhibition]. Uzhhorod: Zakarpats'ka oblasna drukarnya.
21. Moshay, Yu. (ed.) (1989) *Personal'na vistavka tvoriv zasluhenogo khudozhnika URSR Zoltana Sholtesa* [Personal exhibition of Honored Artist of the Ukrainian SSR Zoltan Sholtes]. Uzhhorod: Karpati.
22. Bikova, G. (1971) *Yuvileyna vistavka tvoriv Zoltana Sholtesa, prisvyachena 60-ti richchyu vid dnya narodzhennya khudozhnika. Katalog* [Anniversary exhibition of works of Zoltan Sholtes dedicated to the 60th anniversary of the artist's birthday]. Uzhhorod: Zakarpats'ka oblasna kartinna galereya. Zakarpats'ka oblasna drukarnya.
23. Yablonska, T. (2005) Pro sebe [About myself]. *Dzerkalo tizhnyu*. 24th June. [Online] Available from: https://gazeta.dt.ua/SOCIETY/tetyana_yablonska_pro_sebe.html (Accessed: 20th October 2019).
24. Anon. (1950) *V oblastnaya vystavka robot khudozhnikov Zakarpat'ya, posvyashchennaya V godovshchine vossoedineniya Zakarpatskoy oblasti s Sovetskoy Ukrainoy i XXIII godovshchine Velikoy Oktyabr'skoy sotsialisticheskoy revolyutsii. Katalog* [The Fifth Regional Exhibition of Transcarpathian Artists, dedicated to the 5th anniversary of the reunification of Transcarpathian region with Soviet Ukraine and the 23rd anniversary of the Great October Socialist Revolution]. Uzhhorod: [s.n.].
25. Anon. (1958) *IX oblastnaya vystavka robot khudozhnikov i masterov narodnogo tvorchestva Zakarpat'ya. Katalog* [The Ninth Regional Exhibition of Transcarpathian Artists and Masters of Folk Art]. Uzhhorod: [s.n.].

Штець Виктор Алексеевич – кандидат искусствоведения, доцент кафедры дизайна и основ архитектуры Национального университета «Львовская политехника» (Украина).

Штець Віктор Олексійович – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри дизайну і основ архітектури Національного університету «Львівська політехніка» (Україна).

Viktor O. Shtets – Lviv Polytechnic National University (Ukraine).

E-mail: victor.shtets@gmail.com

Мельник Оксана Ярославовна – кандидат искусствоведения, доцент кафедры дизайна и основ архитектуры Национального университета «Львовская политехника» (Украина).

Мельник Оксана Ярославівна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри дизайну і основ архітектури Національного університету «Львівська політехніка» (Україна).

Oksana Ya. Melnyk – Lviv Polytechnic National University (Ukraine).

E-mail: o.melnyk@hotmail.com